

STEFAN GRABIŃSKI

Spojrzenie

wolnelektury.pl

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

STEFAN GRABIŃSKI
NIESAMOWITA OPOWIEŚĆ

Spojrzenie

Karolowi Irzykowskiemu poświęcam

Zacząło się jeszcze wtedy — przed czterema laty, w owo dziwne, straszliwie dziwne popołudnie dnia sierpniowego, gdy Jadwiga po raz ostatni wyszła z jego domu...

Była wtedy jakaś inna niż zwykle, jakaś jakby bardziej nerwowa i czegoś wyczekująca. I tuliła się doń namiętniej niż kiedykolwiek...

Potem nagle szybko ubrała się, zarzuciła na głowę swój niezrównany szal wenecki i pocałowawszy go mocno w usta, odeszła. Jeszcze raz mignął tam u wejścia brzeg jej sukni i smu-

kły kontur trzewika i wszystko skończyło się na zawsze...

W godzinę potem zginęła pod kołami pociągu. Odonicz nie dowiedział się nigdy, czy śmierć ta była dziełem przypadku, czy też Jadwiga rzuciła się sama pod rozhukaną w pędzie maszynę. Była przecież istotą nieobliczalną ta smagła, ciemnooka kobieta...

Lecz nie o to chodziło, nie o to. Ten ból, ta rozpacz, ten nieutulony żal — to wszystko było przecież w tym wypadku tak naturalne, tak oczywiste. Więc nie o to chodziło.

Zastanawiało coś całkiem innego — coś tak śmiesznie błahego, coś tak drugorzędnego... Jadwiga, wychodząc od niego po raz ostatni, nie zamknęła za sobą drzwi.

Pamięta, jak odprowadzając ją przez pokój, potknął się i pochylił zniecierpliwiony, by wyprostować zagięty róg kobierca. Gdy po chwili podniósł oczy, Jadwigi już w pokoju nie było. Odeszła, pozostawiając drzwi otwarte.

Dlaczego nie zamknęła ich za sobą? Ona, zwykle tak przytomna, tak czasami pedantycznie przytomna kobieta?...

Pamięta owo przykre, owo nader przykre wrażenie, jakie sprawiły na nim wtedy te szeroko na oścież roztwarte drzwi powiewające niby żałobna chorągiew na wietrze swym czarnym, gładko politurowanym skrzydłem. Drażnił go ich chwierutliwy, niespokojny ruch, który co chwilę odcinał mu sprzed oczu, to znów odsłaniał ziejącą zarem popołudniowego słońca partię skweru przed domem...

Wtedy to nagle przyszło na myśl, że Jadwiga opuściła go na zawsze, pozostawiając mu do rozwiązania jakiś zawiły problem, którego zmysłowym wyrazem było owo uchYLENIE drzwi...

Tknięty złowróżbnym przeczuciem poskoczył ku nim i wyjrzał poza rozchwiane skrzydło w dal, na prawo, w stronę, w którą prawdopodobnie odeszła. Ani śladu... Przed nim rozpościerał się szeroko złotą piaszczystą równią pusty, rozpalony od skwaru letniego plac, hen aż po nasyp kolejowy tam na krańcach hory-

zontu. Nic — tylko ta złocista, pijana słońcem płaszczyzna... Potem długi, kilkumiesięczny, tępy ból i głucha, szarpiąca duszę w kawały rozpacz utraty... Potem... wszystko minęło — rozwiało się jakoś, usunęło gdzieś w kąt...

I wtedy przyszło to. Chyłkiem jakoś, nieznacznie, ni stąd, ni zowąd, niby od niechcenia. Problem otwartych drzwi... Cha, cha, cha! Problem! Śmiech powiedzieć, doprawdy! Problem niedomkniętych drzwi. Uwierzyć trudno, na honor, uwierzyć trudno. A jednak, a jednak...

Po nocach całych snuły mu się w mózgu upartą, senną zmorą — miał je w dzień pod przymkniętą momentalnie powieką, wyłaniały się wśród jasnej, trzeźwej jawy gdzieś daleko w perspektywie drażniącym majakiem...

Lecz teraz nie chwiały się już pod naporem wiatru jak wtedy, w ową fatalną godzinę, tylko powoli, całkiem powoli odchylały się od fikcyjnej futryny. Zupełnie tak, jak gdyby ktoś z zewnątrz, z tamtej drugiej, niewidzialnej dla

jego oka strony, chwycił za klamkę i ostrożnie, bardzo ostrożnie otwierał je o pewien kąt...

Właśnie ta ostrożność, ta szczególna przeczyność ruchu mroziła do szpiku. Jak gdyby obawiano się, by kąt odchylenia nie był za wielki, by drzwi nie otworzyły się za szeroko. Wyglądało na to, że się z nim przekomarzają, nie chcąc w całej pełni pokazać tego, co się kryło poza tym przeklętym skrzydłem. Uchyłano przed nim tylko rąbka tajemnicy, dawano mu do poznania, że tam, po tamtej stronie, za drzwiami istnieje tajemnica, lecz bliższe szczegóły zazdrośnie zatajono...

Odonicz bronił się przed tym maniackim refrenem wszelkimi siłami. Po tysiąc razy na dzień przekonywał siebie, że poza drzwiami wchodowymi¹ nie ma nic niepokojącego, że w ogóle poza żadnymi drzwiami nic się nie kryje, nic się nie czai. Co chwila odrywał się od przymusowo na się nałożonej pracy, krokiem śpiesznym, drapieżnym, krokiem czatującego lamparta przypadał kolejno do wszystkich drzwi

---

¹wchodowy (daw.) — wejściowy. [przypis edytorski]

pokoju, otwierał je, niemal wyrzucał z zamku i zapuszczał głodne spojrzenie w przestrzeń poza nimi. Oczywiście zawsze z tym samym wynikiem: nie stwierdził ani razu nic podejrzanego; przed oczyma śledzącymi ze straszliwą jakąś ciekawością poszlak tajemnicy rozkładał się po staremu, jak za „dawnych, dobrych czasów”, bądź pusty, jałowy skwer, bądź banalny fragment korytarza lub ciche, ustalone raz na zawsze wnętrze sąsiedniej sypialni czy łazienki.

Wracał niby uspokojony do biurka, by za parę minut znów ulec prześladowanej go myśli... W końcu poszedł do jednego z najwybitniejszych neurologów i zaczął się leczyć. Wyjeżdżał parokrotnie nad morze, brał zimne kąpiele, zaczął wieść życie hulaszcze.

Jakoś po czasie zdawało się, że wszystko przeszło. Uporczywy obraz uchylonych w perspektywie drzwi powoli zatarł się, wypłowił, jakby przygasł, w końcu rozwiął się.

I byłby Odonicz z siebie zupełnie zadowolony, gdyby nie pewne objawy, które wyłoniły

się w parę miesięcy po ustąpieniu tamtej zmo-
ry.

A przyszło tak jakoś nagle, niespodzianie,
na miejscu publicznym, na ulicy...

Właśnie był u wylotu Świętojańskiej i zbli-
żał się do punktu skrzyżowania jej z Polną, gdy
wtem na samym rogu, niemal u węgła ostatniej
kamienicy, zdjął go znienacka piekielny strach.
Wypadł skądś z zaułka i żelaznymi szponami
chwycił za krtań.

— Nie pójdziesz dalej, kochanku! Ani kro-
ku dalej!

Odonicz zamierzał początkowo skręcić wprost
na Polną w miejscu, gdzie kończyła się wspo-
mniana kamienica, której okna spoglądały „po-
dwójnym frontem” na obie ulice — gdy uczuł
w sobie ten sprzeciw. Nie wiadomo dlaczego,
nagle wydał mu się kąt przecięcia ulic za sil-
ny jak na jego „nerwy”: po prostu zaistniała
gwałtowna obawa, że tam „za załomem”, „na
zakręcie” można spotkać się z „niespodzianką”.

Narożny dom, który należało okrążyć pod
kątem niemal prostym, by skręcić na Polną,

chronił na razie przed tą niemiłą ewentualnością, zasłaniając swą potężną, kilkupiętrową pierzeją widok „z tamtej strony”. Lecz ostatecznie ściana musiała się kiedyś skończyć, odsłaniając nagle, przerażająco nagle to, co było na lewo od węgła. Ta nagłość, ta gwałtowność przejścia z jednej ulicy na drugą, zakrytą dotąd przed jego oczyma niemal zupełnie, przejmowała bezgraniczną trwogą: Odonicz nie śmiał wyjść na spotkanie „nieznanemu”. Więc poszedł drogą kompromisu i tuż przed samym zakrętem zamknąwszy oczy, z ręką opartą o mur kamienny, by nie upaść, powoli zaczął zbaczać na Polną.

W ten sposób posunął się parę kroków naprzód, prześliznął palce po krawędzi ściany i otarłszy się o wystający kant domu, uczył, że skręt szczęśliwie przebyty i że wkroczył w strefę drugiej ulicy. Mimo to nie śmiał jeszcze otworzyć oczu, lecz wciąż macając ręką ściany domów, schodził w dół Polnej.

Dopiero po paru minutach takiej wędrówki, gdy już zdobył niejako „prawo obywatel-

stwa” w nowej strefie, gdy nareszcie uczuł, że już tutaj „wiedzą” o jego obecności — odważył się i podniósł przymknięte powieki. Spojrzawszy przed siebie, z uczuciem ulgi przekonał się, że nie ma nic podejrzanego. Wszystko było zwyczajne i normalne, jak przystało na ulicę wielkowiejską: przejeżdżały pędem dorożki, przelatywały jak błyskawice autobusy, mijali się przechodnie. Odonicz zauważył tylko o parę kroków od siebie jakiegoś gapia, który z rękoma zapuszczonymi w kieszenie, z papierosem w gębie przypatrywał mu się znać już od chwili z ciekawością, uśmiechając się złośliwie.

Odonicza ogarnęła nagle wściekłość i niby jakiś wstyd. Czerwony ze wzruszenia przystąpił do impertynenta² i zapytał opryskliwie:

— Cóżżeś tak wywalił na mnie swe bezmyślne trzeszcze, gamoniu jakiś?

— He, he, he! — wycedził łobuz, nie wyjmując papierosa z ust. — Myślałem se zrazu, że pan ślepiec — a teraz se myślę, że pan ino

---

²*impertynent* — człowiek zachowujący się arogancko, obraźliwie wobec kogoś.
[przypis edytorski]

bawił się ze sobą samym w ciuciubabkę. Te...
cie go! Też pańska fantazja!

I nie zważając już na rozjuszonego odpowiednią gentlemana, przeszedł, gwizdząc jakąś aryjkę, na drugą stronę ulicy.

W ten sposób wyłonił się na horyzoncie nowy problem: „na zakręcie”.

Odtąd Odonicz stracił pewność siebie i swobodę ruchów na miejscach publicznych. Nie mogąc przejść bez uczucia tajemnego lęku z jednej ulicy na drugą, stosował metodę obchodzenia skrętów w szerokich kołach; było to wprawdzie nader niewygodne, gdyż „nakładał” zawsze ogromnie wiele drogi, lecz unikał w ten sposób gwałtownych zbieżności, łagodząc znacznie kąt załamania ulic. Teraz już nie potrzebował przymykać oczu przy narożnych kamienicach.

Wszelkie niespodzianki, jakie ewentualnie mogły kryć się „poza węglem”, miały teraz czasu dość do „zamaskowania się” przed nim; owo

blizej nieokreślone, zgoła heterogeniczne³ i dzi-ko mu obce „coś”, którego istnienie wyczu-wał przez skórę po tamtej stronie zakrętu, mo-gło teraz spokojnie, niezaskoczone jego nagłym wyłonieniem się na rogu nowej ulicy, przycza-ić się na pewien czas, względnie, mówiąc do-sadnym stylem Odonicza, „dać nura pod po-wierzchnię”. Bo że coś tam było „za załomem”, coś zasadniczo „innego” — o tym nie wątpił już wtedy ani trochę.

W każdym razie przynajmniej w owym okre-sie czasu Odonicz wcale nie życzył sobie spo-tkania z „tym” oko w oko; przeciwnie, pragnął schodzić mu z drogi, ułatwiając „maskowanie się” w samą porę. Niesamowita trwoga, która przejmowała go na samą myśl, że mogłyby na-stąpić przed nim jakieś w tym względzie „rewe-lacje”, jakieś niepożądane objawienia i niespo-dzianki — umacniała go tylko w przekonaniu, że niebezpieczeństwo jest istotnie poważne.

---

³*heterogeniczny* (z gr. *heteros*: inny, *genos*: pochodzenie, ród) — różnorodny, niejednorodny; tu zapewne: obcy, mający inne pochodzenie, należący do innego rodzaju. [przypis edytorski]

Opinia innych ludzi o tej sprawie nie obchodziła go przy tym zupełnie. Uważał, że każdy powinien sobie z „tym” dawać radę sam, o ile w ogóle u kogokolwiek poza nim zachodziła podobna ewentualność.

Odonicz zdawał sobie jasno sprawę, że może na całym świecie prócz niego nikt nie zwrócił na „to” uwagi. Przypuszczał nawet, że większość kochanych bliźnich parsknęłaby mu w nos ordynarnym śmiechem, gdyby tak odważył się któremu z nich powierzyć swoje wątpliwości. Dlatego milczał uporczywie i sam pasował się z „nieznany”.

Po pewnym dopiero czasie zauważył, że źródłem jego szczególnej trwogi był strach przed „tajemnicą” — owym dziwnym dajmonium⁴, które od wieków włożyło maskę na twarz i chodzi w niej pomiędzy ludźmi. Nie nęciła go wcale jego zagadkowość, nie czuł w sobie na razie

---

⁴*daimonium*, właśc. *daemonium* (łac.) a. *daimonion* (gr.) — pomniejsze bóstwo, nadprzyrodzona moc, w swoich nieprzewidywalnych i często przerażających przejawach; w w filoz. staroż.: ostrzegawczy głos wewnętrzny pochodzenia boskiego, powstrzymujący człowieka przed błędnymi decyzjami i popełnieniem zła. [przypis edytorski]

powołania na Edypa⁵. Przeciwnie! Chciał żyć, żyć i jeszcze raz żyć! Dlatego unikał spotkania i ułatwiał wzajemne wymijanie się...

Od czasu owego wewnętrznego sprzeciwu, który tak zniechęca zaatakował go na rogu Polnej, nabrał zasadniczego wstrętu do wszelkich ścian, przepierzeń, w ogóle do wszelkich „osłon” nietrwałych i prowizorycznych, które tylko na chwilę zakrywają to, co poza nimi. W ogóle uważał, że wszelkie tzw. ekrany są wymysłem zgubnym, a nawet nieetycznym, gdyż ułatwiają niebezpieczną grę „w chowanego”, budząc przy tym często nieufność i trwogę tam, gdzie może nieraz nie ma ani śladu niesamowitości. Po co ukrywać rzeczy, które na zatajenie nie zasługują? Po co niepotrzebnie wzniecać podejrzenie, jak gdyby „tam” było coś naprawdę do ukrywania?...

---

⁵*Edyp* (mit. gr.) — rozwiązał zagadkę Sfinksa, skrzydlatego potwora o głowie kobiety i tułowiu lwa, który czatował na podróżnych zmierzających do Teb i zadawał im trudne pytanie-zagadkę, a gdy nie umieli odgadnąć odpowiedzi, pożerał ich. Edyp udzielił poprawnej odpowiedzi, a wtedy Sfinks rzucił się w przepaść. [przypis edytorski]

A jeżeli owo „coś” rzeczywiście istnieje — po co nastroczyć mu sposobność do „chowanki”?

Odonicz stał się zdecydowanym zwolennikiem dalekich, jasnych perspektyw, szerokich placów, rozległych i otwartych, hen, hen daleko jak okiem sięgnąć, przestrzeni. Nie cierpiał natomiast dwuznaczności zaułków, przyuczajonych zdradziecko w półmroku podsieni, hipokryzji wielkomijskich przecznic i krętych „uliczek bez wyjścia”, które zdają się wiecznie czyhać na samotnego przechodnia. Gdyby to od niego zależało, budowałby miasta wedle zupełnie nowego planu, którego zasadą byłaby prostota i szczerłość; byłoby tam dużo, bardzo dużo słońca i szeroko rozrzuconej przestrzeni.

Dlatego też najchętniej odbywał przechadzki poza miasto po rozległych, z rzadka zaludnionych domostwami bulwarach lub też pod wieczorną porą po podmiejskim wygonie⁶ gu-

---

⁶*wygon* — wspólne pastwisko dla całej wsi lub droga, którą się pędzi bydło.
[przypis edytorski]

biącym się cicho w mgłach nieskończonych dali...

I mieszkanie Odonicza uległo w tym czasie radykalnym przemianom. W myśl zasady prostoty i szczerości pousuwał wszystko, cokolwiek mogło trącić manierą „przykrywek i obłonek”.

Znikły więc stare, perskie dywany, puszyste „buchara”⁷ i tłumiące echo kroków „sumaki”⁸, zeszły ze ścian bezpowrotnie fałdziste koutary i draperie. Ogołocił okna z dyskretnych firanek, powyrzucał jedwabne ekrany. Nawet parawan z zielonej kitajki⁹, ulubiony niegdyś sprzęt Jadwigi, przestał ocieniać potrójnym skrzydłem wewnątrz sypialni. Nawet szafy okazały się sprzętem podejrzanym o przynależność do kategorii „skrytek”. Toteż kazał je wynieść na strych,

---

⁷*buchara* — rodzaj cenionych dywanów wytwarzanych w Uzbekistanie w okolicach miasta Buchara, głównego miejsca handlu tymi wyrobami. [przypis edytorski]

⁸*sumak* — gładki dywan orientalny, tkany na płasko techniką tkacką o tej samej nazwie. [przypis edytorski]

⁹*kitajka* (daw.) — tkanina jedwabna. [przypis edytorski]

poprzestając na zwykłych wieszadłach i „szaragach”¹⁰.

Tak przekształcone mieszkanie zdobyło charakter dziwnej, graniczącej z ubóstwem prostoty. Wprawdzie nieliczni znajomi z tych czasów zwracali mu uwagę na przesadną prymitywność urządzenia, przebąkując coś niecoś o stylu szpitalno-koszarowym, lecz Odonicz przyjmował te uwagi z uśmiechem pobłażania i nie dał się przekonać. Przeciwnie, z dniem każdym znajdował coraz większe upodobanie w swym *interieurze*¹¹, które opuszczał coraz rzadziej, unikając w ten sposób „niespodzianek” czyhających zewnątrz. Lubił to swoje ciche, prostolinijne wnętrze, gdzie nie potrzebował się lękać żadnych zasadzek, gdzie wszystko było jasne i otwarte „jak na dłoni”.

Nie przytajało się tu nic poza oponami¹², nie czaiło się nic w cieniu zbytecznych sprzętów. Nie było tu żadnych nastrojowych pół-

---

¹⁰*szaraga* — rodzaj wieszaka na ubrania w postaci stojącej ramy z haczykami a. kołkami. [przypis edytorski]

¹¹*intérieur* (fr.) — wnętrze. [przypis edytorski]

¹²*opona* (daw.) — zasłona. [przypis edytorski]

mroków i półświateł, żadnych niedomówień i problematycznych przemilczeń. Wszystko było oczywiste jak „kromka chleba na talerzu lub książka kucharska rozłożona na stole”.

W dzień zalewały mieszkanie strugi zdrowego, jędrnego słońca, za pierwszą przygrywką do wieczornych zmroków rozbłyskiwały jarkim¹³ światłem elektryczne żarówki. Oczy panna domu mogły swobodnie i bezkarnie wędrować po ścianach gładkich, niepoobwieszanych draperiami, ozdobionych chyba tu i ówdzie parą angielskich, pogodnej treści sztychów. Nic tu nie mogło zaskoczyć, nic przykucnąć niepostrzeżenie za jakim węglem.

„Jak w szczerym polu — myślał sobie nieraz Odonicz, pojąc wzrok oczywistością otoczenia. — Stanowczo dom mój nie jest terenem dogodnym dla chowanki”.

Jakoż zdawało się, że zarządzone środki prewencyjne odniosły pożądany skutek. Odonicz uspokoił się znacznie i czuł się nawet w tym czasie względnie szczęśliwy. I nic nie byłoby

---

¹³*jarki* — dziś: jarzący się; żarzący się. [przypis edytorski]

zamąciło świętej ciszy, gdyby nie pewne szczegóły, zresztą dość niewinnej natury, gdyby nie pewne takie sobie śmieszne szczególiki...

Jednego wieczora ślęczał Odonicz przez parę godzin bez przerwy nad wykończeniem większej naukowej pracy, którą zamierzał drukować w najbliższej przyszłości. Dzieło wchodzące w zakres studiów przyrodniczych zwalczało niektóre nowsze hipotezy biologiczne, wykazując ich bezradność wobec fenomenów zaobserwowanych w życiu stworzeń na pograniczu między światem zwierzęcym a roślinnym.

Znużony dłuższym wysiłkiem myśli odłożył na chwilę pióro, zapalił papierosa, po czym odchyliwszy głowę na poręcz fotela położył prawą rękę na biurku, prostując ścierpłe od pisania palce...

Wtem — wzdrygnął się, wyczuwszy pod nimi coś miętko-ustępliwego. Mimo woli cofnął rękę i spojrział uważnie na prawą partię biurka, gdzie zwykle leżał ciężki, masywny przycisk

z porfiru¹⁴. Wtedy ze zdumieniem spostrzegł zamiast kamienia kawałek suchej, wąskoporo-
watej gąbki.

Przetarł oczy i dotknął ręką przedmiotu. Była to gąbka! Typowa, jasnożółta gąbka — *spongia vulgaris*¹⁵...

— Co za diabeł? — pomyślał półgłosem, obracając ją w palcach na wszystkie strony. — Skąd się u mnie wzięła? Przecież się nigdy gąbką nie nacieram. Zresztą za mała do tego użyt-
ku. Hm... szczególne... Lecz gdzie podział się przycisk, do licha? Zawsze tu od lat leżał na tym samym miejscu.

I zaczął szukać po biurku, zaglądnął¹⁶ do szuflady, pod stół: nadaremnie; kamień zniknął bez śladu. Na jego miejscu leżała gąbka, zwykła, pospolita gąbka... Omamienie czy co?

---

¹⁴*porfir* (z gr. *porphyra*: purpura) — efektowna skała magmowa składająca się z jednorodnej lub drobnoziarnistej masy (ciasta skalnego), w której tkwią powstałe wcześniej prakryształy. [przypis edytorski]

¹⁵*spongia vulgaris* (łac.) — gąbka pospolita; prymitywne, beztkankowe zwierzę prowadzące osiadły tryb życia na dnie mórz; mających wodochłonne właściwości gąbek z gatunku *Spongia officinalis* od starożytności używano do utrzymania czystości ludzkiego ciała, obecnie zwykle korzysta się z gąbek kąpielowych wytworzonych z materiałów tekstylnych. [przypis edytorski]

¹⁶*zaglądnął* (reg.) — zajrzał. [przypis edytorski]

Wstał od stołu i zaczął przechadzać się nerwowo po pokoju.

— Dlaczego gąbka? — rozumował zaniepokojony. — Dlaczego właśnie gąbka? Równie dobrze mogło być żelazko lub kawałek kołka z płotu.

— Za pozwoleniem, mój kochany — odezwał się w nim nagle jakiś głos nieproszony — to nie jest to samo. Nawet i takie zjawiska są odpowiednio uwarunkowane. Zapominasz o tym, że od paru już godzin przebywasz niemal wyłącznie w świecie stułbi, ukwiałów, gąbek i tym podobnych jamochłonów. A właśnie życie gąbki szczególnie cię interesowało. Chyba temu nie zaprzeczysz, co?

Odonicz przystanął w środku pokoju, uderzony tym wywodem.

— Hm — mruknął — istotnie zaprzątuje me myśli już od paru godzin. Lecz cóż z tego, do stu szatanów?! — wrzasnął nagle na cały głos. — To jeszcze nie racja!

I spojrzął znów z ukosa na biurko. Lecz tu ku niepojętemu zdumieniu ujrzał teraz za-

miast gąbki zaginiony przycisk. Leżał sobie cicho i spokojnie jak gdyby nigdy nic na wyznaczonym mu od lat raz na zawsze miejscu. Odonicz powiódł ręką po czole, przetarł powtórnie oczy i przekonał się, że nie marzy: na biurku leżał przycisk, porfirowy przycisk z gładką, toczoną gałką w pośrodku. Gąbki ani śladu — jak gdyby jej nigdy tutaj nie było.

— Przywidzenie! — zawyrokował. — Halucynacja pod wpływem chwilowego przepracowania.

I zasiadł z powrotem do biurka. Lecz jakoś nie zdołał sklecić ani jednego zdania więcej tej nocy; „przywidzenie” nie dawało mu spokoju i mimo wysiłków nie potrafił skupić się do pracy...

Historia z gąbką była jakby przygrywką do innych podobnych objawów, które odtąd coraz częściej zaczęły go prześladować. Jakoż niebawem zauważył, że i inne przedmioty w pokoju „szczezają”¹⁷ mu na czas jakiś sprzed oczu, by po chwili wyłonić się z powrotem na dawnym

---

¹⁷szczezają — od starop. *szczeznić*: umrzeć. [przypis edytorski]

miejscu. Na odwrót, niejednokrotnie spostrzegaliśmy na biurku najrozmaitsze rzeczy, których tam nigdy przedtem nie było.

Najciekawszy jednak w tym wszystkim był szczegół, że fenomeny szły równolegle z chwilowym zainteresowaniem, jakie odczuwał dla tych przedmiotów przed momentem ich zniknięcia względnie wynurzenia się: prawie z reguły myślał o nich przedtem nader intensywnie.

Wystarczyło mu z pewną dozą wewnętrznej przekonania pomyśleć, że np. jakąś książkę zgubił — by po chwili istotnie stwierdzić brak jej w szafie bibliotecznej. Podobnie ilekroć wyobraził sobie w sposób możliwie plastyczny egzystencję jakiegoś przedmiotu na stole, wkrótce przekonywał się naocznie, że rzeczywiście zjawiał się tam jak na zawołanie.

Fenomeny te zaniepokoiły go w wysokim stopniu, budząc poważne podejrzenia. Kto wie, czy to nie nowa zasadzka? Chwilami miało się wrażenie, że to powrotny atak „nieznanego”, tylko przypuszczony z innej strony i w innej

formie. Powoli narzucały się pewne wnioski, kształtował się z nieubłaganą wynikliwością pewien światopogląd.

— Czy świat otaczający mnie w ogóle istnieje? A jeśli rzeczywiście istnieje, czy nie jest wytworem kształtującej go myśli? A może wszystko jest tylko fikcją jakiejś głęboko zamyślanej jaźni? Tam gdzieś, w zaświatach, ktoś ciągle, ktoś od prawieków myśli — a świat cały, a wraz z nim biedny ludzki narodek jest produktem tej wieczystej zadumy!...

Kiedy indziej popadał Odonicz w egocentryczny szal i powątpiewał o istnieniu czegokolwiek poza sobą. To on tylko wciąż myśli, on, dr Tomasz Odonicz, a wszystko, na co patrzy i co spostrzega, to tylko wytwór jego kontemplacji. Cha, cha, cha! Bajeczne! Świat jako skrzepły produkt myśli indywidualnej, świat jako krystalizacja myślowego roztworu¹⁸ jakiejś szalonej jaźni!...

Moment, w którym po raz pierwszy dotarł do tej ostateczności, zaciążył nad nim fatalnie.

---

¹⁸roztwór (chem.) — roztwór. [przypis edytorski]

Nagle z dreszczem niesamowitego lęku uczuł się Odonicz okropnie samotny.

— A jeśli rzeczywiście tam poza węglem nie ma niczego? Któż zaręczy, czy poza tzw. rzeczywistością w ogóle coś innego istnieje? Poza tą rzeczywistością, której twórcą prawdopodobnie jestem sam? Dopóki w niej tkwię zanurzony po szyję, dopóki mi ona wystarcza — wszystko jako tako. Lecz gdybym tak zapragnął dnia jednego wychylić się z bezpiecznego środowiska i spojrzeć poza jego rubieże?

Tu uczuł ostry, dojmujący do szpiku kości chłód niby mroźną, polarną atmosferę wiecznej nocy. Przed rozszerzoną źrenicą pojawił się zwid, ścinający krew lodem, zwid pustki bez dna i bez krańców...

Sam, zupełnie sam z myślą swoją samotór¹⁹...

Któregoś dnia, goląc się przy dużym, ręcznym zwierciadle, doznał Odonicz szczególnego wrażenia: wydało mu się nagle, że ta część

---

¹⁹*samowtór* (daw.) — sam z kimś wtórym, w dwie osoby. [przypis edytorski]

pokoju, którą miał poza sobą, widziana teraz w lustrze wygląda „jakoś inaczej”.

Odłożył brzytwę i pilnie zaczął studiować odbicie tylnej partii sypialni. Istotnie przez chwilę wszystko tam poza nim przedstawiało się inaczej niż zwykle. Lecz na czym polegała ta zmiana, nie umiałby bliżej określić. Jakaś specyficzna modyfikacja, jakieś dziwaczne przesunięcie proporcji — coś w tym rodzaju.

Zaciekawiony położył lustro na stole i oglądnał²⁰ się, by skontrolować rzeczywistość. Lecz nie znalazł nic podejrzanego: wszystko było po dawnemu.

Uspokojony zajrzał ponownie w zwierciadło. Lecz teraz znów pokój wyglądał normalnie; szczególna modyfikacja znikła bez śladu.

— Hiperestezja²¹ ośrodków wzrokowych, nic więcej — uspokajał się naprędce skleconym terminem.

Lecz przyszły następstwa. Odonicz zaczął odczuwać odtąd lęk przed tym, co było poza

---

²⁰oglądnał się (reg.) — obejrzał się. [przypis edytorski]

²¹hiperestezja (gr., med.) — przeculica, nadmierna wrażliwość powierzchni ciała na bodźce zmysłowe. [przypis edytorski]

nim. I dlatego przestał oglądać się poza siebie. Gdyby go kto zawołał na ulicy po imieniu, nie odwróciłby się za żadną cenę. Stąd też poszło, że wszelkich nawrotów dokonywał drogą okrężną i nigdy prawie nie wracał do domu tą samą ulicą, którą wyszedł. Gdy już koniecznie wypadło mu obrócić się, czynił to nadzwyczaj ostrożnie i w możliwie powolnym tempie, w obawie, by wskutek nagłej zmiany frontu nie spojrzeć twarzą w twarz „temu”. Chciał przez ruch powolny i stopniowy zostawić mu dość czasu do wycofania się, względnie powrotu do dawnej „niewinnej” postawy.

Ostrożność tę posunął w końcu do tego stopnia, że mając zamiar oglądnać się, przedtem „ostrzegał”. Ilekroć przyszło mu odejść od biurka w głąb pokoju, wstawał najpierw z ostentacyjnie hałaśliwym odsunięciem krzesła, po czym mówił głosem podniesionym, żeby go tam dobrze „z tyłu” słyszano:

— Teraz obracam się.

Dopiero po tej zapowiedzi, przeczekawszy jeszcze chwilę, odwracał się w zamierzonym kierunku.

Życie w tych warunkach wkrótce stało się istną katownią. Odonicz, skrępowany na każdym kroku tysiącem obaw, co chwila wietrzący czyhające nań niebezpieczeństwo, wiódł egzystencję pożałowania godną...

A jednak i do tego przyzwyczał się. Owszem, po pewnym czasie owo wieczne czuwanie w stanie napiętych nerwów stało się drugą naturą. Poczucie otaczającej go w każdym momencie tajemniczości, lubo²² groźnej i niebezpiecznej, rzuciło jakiś posępny urok na szary szlak jego życia. Powoli, nieznacznie polubił ową grę w chowanego; w każdym razie wydała mu się ona bardziej zajmująca niż banalność zwykłych ludzkich przeżyć. Zapalił się nawet do tropienia niesamowitych poszlak i trudno by mu było obejść się bez świata zagadek.

Ostatecznie sprowadził wszystkie trapiące go wątpliwości do dylematu: albo jest tam coś

---

²²lubo (daw.) — chociaż. [przypis edytorski]

poza mną „innego”, coś zasadniczo różnego od rzeczywistości, którą znam jako człowiek — albo też nie ma nic — zupełna pustka.

Gdyby go ktoś zapytał, z którą z tych dwu ewentualności wolałby spotkać się po tamtej stronie — Odonicz nie potrafiłby dać stanowczej odpowiedzi.

Niewątpliwie nicość, bezwzględna, bezgraniczna pustka byłaby czymś okropnym; z drugiej strony jednak może nicość nawet lepsza niż straszliwa rzeczywistość innego rzędu? Bo któż wiedzieć może, jakim jest owo „coś” naprawdę? A jeśli jest nim coś potwornego — czyż nie lepszy zupełny zanik niebytu?

To zawieszenie między krańcami stało się zaczynem walki dwóch sprzecznych tendencji: z jednej strony dławił go w stalowych szponach strach przed nieznanym — z drugiej pchała w objęcia tajemniczości wzrastająca z dniem każdym tragiczna ciekawość. Jakiś przezorny, doświadczony głos przestrzegał wprawdzie przed niebezpieczną decyzją, lecz Odonicz zbywał ra-

dy pobłażliwym uśmiechem. Uwodne²³ dajmonium przywabiało go coraz bliżej syrenim czarem obietnic...

I wreszcie uległ mu...

W jakiś jesienny wieczór siedząc nad otwartą książką, nagle wyczuł poza plecyma²⁴ „to”. Coś działo się tam poza nim: rozsuwały się tajemnicze kulisy, dźwigały w górę kotary, rozchylały się fałdy draperii...

Wtedy niespodzianie powstało szalone pragnienie: oglądnąć się i spojrzeć poza siebie, ten tylko raz, ten jeden, jedyny raz. Wystarczyło odwrócić szybko głowę bez zwykłego ostrzeżenia, żeby nie „spłoszyć” — wystarczył jeden rzut oka, jedno krótkie, momentalnie krótkie spojrzenie...

Odonicz odważył się na to spojrzenie. Ruchem nagłym jak myśl, jak błyskawica oglądnął się i spojrział. I wtedy z ust jego wyszedł nie-ludzki krzyk grozy i strachu bez granic; konwulsyjnie chwycił się ręką za serce i jak pio-

---

²³uwodny — dziś: uwodzicielski. [przypis edytorski]

²⁴plecyma (daw.) — dziś popr. forma: plecami. [przypis edytorski]

runem rażony zwałił się bez życia na posadzkę
pokoju.

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3.

Fundacja Nowoczesna Polska zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony:
<http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/grabinski-niesamowita-opowiesc-spojrzenie/>

Tekst opracowany na podstawie: Stefan Grabiński, Nowele, Wyd. Literackie, Kraków 1980

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja dofinansowana ze środków Fundacji PFR. Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Fundację Nowoczesna Polska.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Kopeć-Gryz, Aleksandra Sekuła, Patrycja Józwiak, Paulina Choromańska, Wojciech Kotwica.

Okładka na podstawie: Red Door, aslan186@Flickr, CC BY 2.0

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przeznacz 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Dołącz do Towarzystwa Przyjaciół Wolnych Lektur i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przeznacz darowiznę na Spójrzanie szczegóły na stronie Fundacji.